

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-71>

УДК 338.48

Петровська І.О., Мітал О.Г.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ДІЯЛЬНОСТІ ТУРИСТИЧНОГО СЕКТОРУ ТА ЗМІН КЛІМАТУ

Анотація. Туризм вважається однією з найбільших галузей сучасного світу, що базується на кількості активів, грошових операцій та власного капіталу. Однак великі інфраструктурні ресурси та інші види ресурсів, наприклад такі, як використання відходів, неякісне управління утилізацією відходів та енергетична ресурсомісткість, завдають шкоди громадам навколо туристичних об'єктів та навколишньому середовищу. Таке становище пов'язано з тим, що багато туристичних об'єктів не проводять належної політики щодо управління утилізацією відходів та політики енергозбереження. Ця галузь зазнала експоненціального зростання завдяки міжнародному туризму та глобалізаційним процесам за останні шість десятиліть. За цей період спостерігається збільшення з 25 мільйонів туристів, які подорожували у рік у 1960-х роках, до 650 мільйонів туристів у 2010-х. У 2018 році загальний внесок подорожей та туризму у світову економіку зріс до 9,5% світового ВВП. Розвиток туризму має бути оснований на критерії сталості. Це означає, що він є екологічно прийнятним на тривалий період часу, економічно життєздатний, а також етично та соціально справедливий і рівноправний щодо місцевих громад. В екологічних принципах сталого розвитку туризму наголос робиться на раціональному використанні ресурсів, яке передбачає мінімізацію і утилізацію відходів, впровадження систем очищення та повторного використання води, матеріалів та технологій із якнайменшим впливом на природне та культурне довкілля, ефективне використання енергії та залучення альтернативних джерел енергії, зменшення шкідливої дії транспорту, активне застосування дружних до довкілля його видів. Акцентується також увага на збереженні біорізноманітності та необхідності обережного поводження із вразливими природними системами.

Ключові слова: туризм, туристична галузь, екологія, концепція сталого розвитку туризму.

Petrovska Irina, Mital Olena

Taurida National University of V.I. Vernadsky

TOURISM SECTOR AND CLIMATE CHANGE RELATIONSHIP

Summary. Tourism is considered one of the largest industries in the modern world, based on the number of assets, cash transactions and equity. However, large infrastructural resources and other types of resources, such as waste management, poor waste management and energy consumption, are detrimental to communities around tourist sites and the environment. This situation is due to the fact that many tourist sites do not have proper waste management and energy conservation policies in place. This industry has grown exponentially through international tourism and globalization processes over the past six decades. During this period, there is an increase from 25 million tourists who traveled annually in the 1960s to 650 million tourists in the 2010s. In 2018, the total contribution of travel and tourism to the world economy has grown to 9.5% of world GDP. Tourism development must be based on sustainability criteria. This means that it is environmentally friendly for a long period of time, economically viable as well as ethically and socially fair and equitable to local communities. The Sustainable Development Principles of Sustainable Tourism underline the rational use of resources, which involves the minimization and disposal of waste, the introduction of water purification and reuse systems, materials and technologies with the least impact on the natural and cultural environment, efficient use of energy and the attraction of alternative energy sources, the harmful effects of transport, the active use of environmentally friendly species. Emphasis is also placed on the conservation of biodiversity and the need for careful management of vulnerable natural systems. The tourism industry should bring about ecological, economic and social impact, as it promotes awareness of environmentally friendly principles of sustainable tourism development, creation of decent jobs with a view to gender balance and stimulation of economic development with the participation of local communities. However, if the ecological principles are not adhered to by the tourism community, in particular the individual tourist, the impact of the industry can have negative consequences, so the eco-tourism product, which is formed on the basis of the human-nature harmony, is very important for successful cooperation towards a more sustainable future.

Keywords: tourism, tourism industry, ecology, concept of sustainable tourism development.

Постановка проблеми. В кінці 20 ст. людство офіційно визнало негативний і необоротний вплив людської діяльності на навколишнє середовище. Результатом життєдіяльності людини є виснаження природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища і, як наслідок, реальна загроза зміни клімату. Природне середовище є найважливішим ресурсом туристичної галузі. З урахуванням зростаючої урбанізації, туристичні напрямки в країнах, що розвиваються і розвинених країнах мають захистити більшу кількість природних особливостей, біорізноманіття, природних пейзажів і культурну

спадщину в якості основних визначних пам'яток. Але використання неефективних технологій спричиняє викиди, які впливають на навколишнє середовище, а поводження з відходами також погано сприяє погіршенню стану навколишнього середовища, були зроблені зусилля, щоб спробувати зберегти, а також покращити природне середовище в цих туристичних напрямках.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання зміни клімату, та його взаємозв'язку людської діяльності, зокрема туристичної, аналізується цілим рядом українських та зарубіжних науковців, таких як: О. Бардіна, В. Воробьова, В. Єреме-

ев, В. Єфімов, Ю. Міронов а також розглядається зарубіжними експертами, зокрема: Режі Жак, Моррісон Алан, Туре Хамадун. Зміна клімату негативно позначається на біорізноманітті водних і біотичних ресурсах, а також здоров'ї людей. Усі складові цієї загальної комплексної проблеми зараз активно вивчаються. Основна увага приділяється оцінюванню змін фізичних параметрів атмосфери, океану, суходолу і криосфери внаслідок антропогенного впливу на кліматичну систему та їх наслідків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наявні наукові публікації найчастіше розглядають проблеми економічного зростання індустрії туризму, а питання його сталого розвитку як інтеграції економічної, соціальної та природоохоронної складових висвітлені поки ще недостатньо. У зв'язку з цим дослідження взаємозв'язку діяльності туристичної галузі та кліматичних змін виступає як актуальна наукова проблема, що має важливе соціально-економічне значення, відрізняється новизною і практичною значущістю.

Постановка проблеми. Метою статті є визначення дослідження взаємозв'язку діяльності туристичної галузі та кліматичних змін і формування стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг.

Виклад основного матеріалу. Антропогенні чинники сприяють кліматичним змінам, внаслідок зміни концентрації в атмосфері парникових газів і аерозолів. Із шести видів парникових газів, які визначені Кіотським протоколом, три із них – вуглекислий газ (CO_2), метан (CH_4) і закис азоту (N_2O) – зустрічаються в атмосфері у природному стані, але їх концентрації в результаті діяльності людини значно підвищились. Три інші парникові гази (гексафторид сірки, гідрофторвуглеводні, перфторвуглеводні) є синтетичними хімічними речовинами. 1 кг цих газів в атмосфері еквівалентний 20 і більше тоннам вуглекислого газу. Парникові гази і аерозолі впливають на клімат шляхом зміни обсягу сонячного випромінювання, що надходить, та інфрачервоного (теплого) випромінювання, що виходить. З початку індустріального періоду (з 1750 року) наслідком діяльності людини щодо клімату стало його потепління. Вплив людини на клімат значно перевищує вплив у результаті змін природних процесів, таких як зміни на Сонці та виверження вулканів [1, с. 17].

Від заторів, транспорту, використання вихопного палива в кулінарії та освітленні, шуму та забруднення повітря через викиди, навколишнє середовище дуже швидко деградує. Явище глобального потепління посилюється збільшенням туристичної діяльності. Через надмірне використання води та те, що вихопні види палива є невідновлюваними, вважається, що галузь завдає серйозної шкоди, і вона є нестійкою та неефективною [2, с. 198]. Видів впливу туризму на навколишнє середовище багато, і більшість з них є негативними. Через туристичну діяльність екосистемам та природному біорізноманіттю є небезпеці. Світове життя стикається з ризиком втрати рідкісних видів, в той час, як їх природні середовища існування знищуються та деградує. Так, наприклад, прибережні лінії

деградує і порушуються. Такі види діяльності, як дайвінг на узбережжі, використання дизельних двигунів на плавзасобах, та інші заходи з морського туризму, негативно впливають на берегову лінію. Існує забруднення сміттям та відходами, берегова лінія повільно стирається, а коралові рифи втрачаються. Туристична діяльність також пов'язана з вирубок лісів навколо узбережжя та інших лісових масивів. Це спостерігається, коли оператори туристичного ринку шукають деревне паливо, деревину для будівництва та очищають ділянки для будівництва готелей. Вплив вирубки лісів сильно впливає на якість ґрунтів та води, зменшення біорізноманіття та зменшення лісопродукції. Це, у свою чергу, спричиняє ерозію а коли туристичний напрямок фізично деградує, туристична місцевість зрештою втрачає свою привабливість для туристів. Туризм розповсюджується на нові напрямки, які можуть бути ще більш вразливими. Це надихає на пошук нових видів туризму, таких, як екотуризм або стійкий туризм, що є стратегією для здійснення туристичної діяльності, яка є самоокупною або ефективною з точки зору використання ресурсів, енергії та води, поводження з відходами та зменшення розміщення або викидів у навколишнє середовище [3, с. 337].

Дослідження 150 найбільших готельних груп показало, що хоча 109 компаній надали деяку інформацію про діяльність з корпоративної соціальної відповідальності (CSR) на своїх англійських веб-сайтах, рівень деталізації та зобов'язання значно відрізнявся [4, с. 896].

Це ж дослідження показало, що лише невелика кількість готельних груп повідомили про скорочення використання енергії (42 групи готелів) та мінімізацію викидів вуглецю (27 готельних груп). Прозорість, послідовність та необхідність зовнішньої перевірки є надзвичайно важливими, але ще не поширеними в секторі туризму та подорожей. Приклади історій успіху, як повідомляється в недавньому документі «Підключення глобальних кліматичних дій» WTTC (2016), корисні для ілюстрації потенціалу до змін туристичної галузі [5].

Сьогодні екотуризм повинен брати участь у проактивних заходах з охорони навколишнього середовища та повинні розроблятися екологічні бізнес-стратегії, які б надавали змогу позитивно впливати на потреби та бажання туристів [3, с. 335]. Без цього існує небезпека того, що туристична галузь лишиться за межею екологічних перетворень, коли політика щодо довкілля та клімату буде мати вирішальний голос у економічній та політичній стратегії розвитку держав.

Було проведено значну кількість досліджень щодо екологічної обізнаності туристів загалом та знань про вплив подорожей на зміну клімату, зокрема [6, с. 340]. В цілому, туристи цілком усвідомлюють шкідливий вплив подорожей на викиди парникових газів та глобальний клімат. Конкретних знань, однак, часто бракує, і туристи, як правило, неправильно оцінюють масштаби власного впливу, відносну інтенсивність руху вуглецю в порівнянні з іншими видами діяльності, та не усвідомлюють переваги екологічної поведінки для навколишнього середовища.

Хоча знання про зміну клімату у туристів відносно високі, вони часто не в змозі перетворити

їх у поведінку, що зменшує вуглець. Насправді кілька досліджень показали, що екологічно свідомі часто виявляють найбільший розрив між ставленнями та поведінкою [7, с. 479]. Розрив "цінність-дія" був широко вивчений і особливо очевидний у контексті "поза домом" порівняно з повсякденним життям вдома [6, с. 343].

Багато науковців вказували на необхідність зробити інформацію про вуглець більш доступною для мандрівників, припустивши, що калькулятори вуглецю можуть підтримувати зміни поведінки серед мандрівників. Зовсім недавно Liu та ін. [8, с. 946] перевірили, що показ калькулятора разом із бронюванням квитка для китайських мандрівників не впливає на позитивне ставлення чи придбання вуглецевих кредитів.

Туристи, які хочуть пом'якшити шкідливий вплив від подорожей, можуть або змінити свою поведінку під час подорожі, наприклад, обираючи менш шкідливий транспорт, або придбати вуглецеві кредити через програми компенсації викидів. Практика «компенсації» викидів вуглецю стала все більш поширеною, але все ще на дуже низькому рівні, великий відсоток мандрівників виявили скептицизм та невизначеність щодо схем компенсації викидів вуглецю.

Було виявлено, що декілька факторів позитивно впливають на готовність людей зменшити викиди від повітряних подорожей. Це:

- віра в зміни клімату;
- позитивні емоції та переваги від інших видів транспорту;
- усвідомлення негативних наслідків повітряного туризму;
- про-екологічне ставлення до навколишнього середовища;
- усвідомлення важливості / ефективності конкретної поведінки;
- участь у даному заході інших осіб та соціальні норми;
- самосприйняття та самооцінка;
- дохід. Більш високі доходи призводять до більшої готовності зменшити викиди.

Для збереження міжнародної конкурентоспроможності країни забезпечують значне скорочення викидів вуглецю та управління відходами. На жаль, світ стикається з серйозними проблемами деградації довкілля через туристичну діяльність, наприклад, туристичний дайвінг або шкідливі викиди від транспорту. Проблеми чи, скоріше, негативні наслідки туризму очевидні у багатьох частинах світу. Причина стимулювання сталого туризму в усьому світі пов'язана з тим, що існує гостра потреба у позитивному розвитку. В даний час дайвінг як частина туристичного сектору є процвітаючим бізнесом. Багато країн, які мають узбережжя біля рифу, заробляють багато грошей на туристичній діяльності. Однак проблема, яка буде негативно впливати на економіку такого бурхливого бізнесу, – це механічні пошкодження рифу, що є наслідком цієї діяльності.

Таким чином туристична галузь потребує масштабних змін своєї діяльності, які б однак, не зачепили людський ресурс цієї галузі. Однією з основних перешкод динамічного соціально-економічного розвитку країн є неспроможність охоплення сукупності взаємозв'язків суспільних

і природних процесів. Для подолання проблем, що виникають у туристичній галузі, покликана концепція сталого розвитку. Сталий розвиток – це процес, який гармонізує розвиток продуктивних сил та забезпечує задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження та поетапного відновлення цілісності навколишнього середовища. Сталий розвиток створює можливості для підтримки рівноваги між потенціалом суспільства і нагальними потребами людей. Концепція сталого розвитку припускає біоцентричний варіант забезпечення життєво важливих потреб суспільства. Екологічна безпека планети має стати ключовою проблемою людства. У сучасних умовах дуже важливо забезпечити максимально можливе збереження біосфери у збалансованому стані, ефективно споживання природних ресурсів, не перевищуючи межі їх можливого відтворення, а також мінімально можливе використання, або і взагалі повне вилучення з господарського обігу невідновлювальних природних ресурсів [9, с. 119].

Необхідно розвивати стратегію відповідального туризму завдяки якій турист може дізнатися нові цікавинки про напрямки, які вони відвідують, а також про те, як вони можуть внести свій внесок у сприяння збереженню напрямків. Мешканці районів, в яких розташовані туристичні об'єкти, мають навчати туристів простим і звичним способам підтримання навколишнього середовища, які будуть мати сенс щодо збереження природного біорізноманіття.

Розв'язання проблеми шкідливого впливу транспорту в туризмі – це ще один спосіб подолання проблеми зміни клімату через діяльність туристичного сектору. Дослідження показали, що туристичний транспорт є причиною до 8% викидів вуглекислого газу лише на європейському континенті [10, с. 335].

Туризм дуже важливий в економіці багатьох країн, і іноді він використовує природні ресурси нищівним чином. Значна частина заходів, необхідних для вирішення цього та пов'язаних із цим проблем, покладається на процес посилення екологічного управління туристичним сектором. Скорочення споживання енергії в туризмі та заохочення до використання відновлюваних джерел енергії та більш досконалої технології, як одного із запропонованих способів забезпечення меншої кількості шкідливих викидів у туристичній діяльності [11, с. 45].

Сталий туризм повинен використовувати технології, які дозволяють повторно використовувати та переробляти матеріали, що використовуються в туристичних секторах, та можуть значно зменшити потребу в агресивному використанні нових ресурсів, які поступово виснажуються. Туристична діяльність часто зловживає водою що призводить до значного забруднення навколишнього середовища. Необхідно розробляти стратегію, яка включає ефективне очищення стічних вод, а уряди туристичних країн повинні заборонити скидання рідких відходів у морські та річкові біосередовища.

Висновки. Індустрія туризму – це один з найбільших світових економічних секторів, який обслуговує людей, які подорожують з одного місця в інше просто заради розваги чи відпочинку,

отримуючи при цьому приймаючи країни певний дохід. На міжнародній арені зростає занепокоєння щодо таких питань, як глобальне потепління, енергетичні кризи та зміни клімату. Це впливає на особистий вибір, наприклад призначення подорожі, тривалість подорожі та інші питання, так і на екологічно чисті послуги. Зазначимо, що у майбутньому може не бути туристичної галузі як структурної одиниці світового господарства, якщо вона не буде ґрунтуватись на принципах сталості, таких як охорона навколишнього середовища, збереження культури та традицій місцевих народів та народностей, повага до місцевих об'єднаних громад. Туристична галузь має при-

носити еколого-економічний та соціальний ефект, адже вона сприяє підвищенню рівня інформованості про екологічно чисті принципи сталого розвитку туризму, створенню гідних робочих місць з урахуванням гендерної збалансованості та стимулюванні економічного розвитку за участю місцевих громад. Проте, якщо туристична спільнота, зокрема окремо взятий турист, не будуть дотримуватись екологічних принципів, вплив галузі може мати негативні наслідки, тому еколого-туристичний продукт, який формується на засадах ментальних цінностей гармонії «людина – природа», має дуже важливе значення для успішної співпраці на шляху до більш сталого майбутнього.

Список літератури:

1. Еремеев В., Ефимов В. Региональные аспекты глобальной zmiany климата. *Вісник НАН України*. 2003. № 2. С. 14–19.
2. Eligh, Jason. Ecotourism: an introduction by David A. Fennell, 1999. Routledge, Sustainable Development. Vol. 7, pp. 204–204.
3. Becken, S. How Tourists and Tourism Experts Perceive Climate Change and Carbon-offsetting Schemes. *Journal of Sustainable Tourism*. 2004. Vol. 12, issue 4, pp. 332–345.
4. De Grosbois, D. Corporate social responsibility reporting by the global hotel industry: Commitment, initiatives and performance. *International Journal of Hospitality Management*. 2012. Vol. 31(3), pp. 896–905. doi: 10.1016/j.ijhm.2011.10.008
5. Prof. Susanne Becken Proving the Case: Carbon Reporting in Travel and Tourism // Prof. Susanne Becken, Lucas Bobes. URL: <https://amadeus.com/documents/en/airlines/research-report/carbon-reporting-in-travel-and-tourism.pdf> (дата звернення: 10.02.2020).
6. Higham, J, Cohen, SA, Cavaliere, CT, Reis, AC & Finkler, W 'Climate change, tourist air travel and radical emissions reduction', *Journal of Cleaner Production*, 2016, vol. 111, Part: B. doi: 10.1016/j.jclepro.2014.10.100
7. Barr, S., Shaw, G., Coles, T. & Prillwitz, J. "A holiday is a holiday": Practicing sustainability, home and away. *Journal of Transport Geography*. 2010. Vol. 18(3), pp. 474–481.
8. Liu, L., Chen, R. & He, F. How to promote purchase of carbon offset products: Labeling vs. calculation. *Journal of Business Research*. 2015. Vol. 68, pp. 942–948.
9. Миронов Ю.Б. Сутність та чинники сталого розвитку туризму в регіоні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23(11). С. 17–122.
10. Becken, S., How Tourists and Tourism Experts Perceive Climate Change and Carbon-offsetting Schemes. *Journal of Sustainable Tourism*. 2004. Vol. 12, issue 4, pp. 332–345.
11. Viner, D., & Nicholls, S. Climate Change and Its Implication for International Tourisms, *Tourism Management Dynamics*. Oxford : Elsevier Butterworth-Heinemann. 2006.

References:

1. Eremeev, V., & Efimov, V. (2003). Regional'ni aspekti global'noi zmiany klimatu [Regional aspects of global climate change]. *Visnik NAN Ukraini*, no. 2, pp. 14–19.
2. Eligh, Jason. (1999). Ecotourism: an introduction by David A. Fennell, 1999. Routledge, Sustainable Development. Vol. 7, pp. 204–204.
3. Becken, S., (2004). How Tourists and Tourism Experts Perceive Climate Change and Carbon-offsetting Schemes. *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 12, issue 4, pp. 332–345.
4. De Grosbois, D. (2012). Corporate social responsibility reporting by the global hotel industry: Commitment, initiatives and performance. *International Journal of Hospitality Management*, vol. 31(3), pp. 896–905. doi: 10.1016/j.ijhm.2011.10.008
5. Prof. Susanne Becken Proving the Case: Carbon Reporting in Travel and Tourism // Prof. Susanne Becken, Lucas Bobes. Available at: <https://amadeus.com/documents/en/airlines/research-report/carbon-reporting-in-travel-and-tourism.pdf> (accessed: 10.04.2020).
6. Higham, J, Cohen, S.A., Cavaliere, C.T., Reis, A.C. & Finkler, W. (2016). 'Climate change, tourist air travel and radical emissions reduction'. *Journal of Cleaner Production*, vol. 111, Part: B. doi: 10.1016/j.jclepro.2014.10.100
7. Barr, S., Shaw, G., Coles, T. & Prillwitz, J. (2010). "A holiday is a holiday": Practicing sustainability, home and away. *Journal of Transport Geography*, vol. 18(3), pp. 474–481.
8. Liu, L., Chen, R. & He, F. (2015). How to promote purchase of carbon offset products: Labeling vs. calculation. *Journal of Business Research*, no. 68, pp. 942–948.
9. Mironov, Yu.B. (2013). Sutnist' ta chinniki stalogo rozvutku turizmu v regioni [The essence and factors of sustainable tourism development in the region]. *Naukovii visnik NLTU Ukraini*, vol. 23(11), pp. 117–122.
10. Becken, S. (2004). How Tourists and Tourism Experts Perceive Climate Change and Carbon-offsetting Schemes. *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 12, issue 4, pp. 332–345.
11. Viner, D., & Nicholls, S. (2006). Climate Change and Its Implication for International Tourisms, *Tourism Management Dynamics*. Oxford : Elsevier Butterworth-Heinemann.